

Yashil

IQTISODIYOT

va

TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

2
0
2
4

No 8

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 645 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-avgustda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Axmedov Sayfullo Normatovich, i.f.n., professor, MIM akademiyasi rektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., Navoiy davlat pedagogika instituti rektori
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, p.f.f.d., (PhD), Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU Hududiy ta'lim muassasalari va markazlar bo'yicha prorektor v.b.
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TDIUprofessor
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d., TSUE professori
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Musayeva Shoirazimovna, SamDu IS instituti professori
Cham Tat Huei, (PhD) USCI universiteti professori, Malayziya
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d.,(PhD) "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d.,(PhD) TAQU katta o'qituvchisi
Djudi Smetana, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Krissi Lyuis, p.f.n., Pittsburg davlat universiteti dosenti, Pittsburgh, Kansas, AQSH
Ali Konak (Али Кўнак), i.f.d., prof., Karabuk universiteti dosenti, Turkiya
Glazova Marina Viktorovna, i.f.n., "LUKOIL-Energoservis" Kompaniyasi iqtisodchisi, Moskva.
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., (PhD) TDIU dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktoranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Oqil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjaevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Rae Kwon Chung, honorary professor of TSUE, Nobel laureate, South Korea,

Osman Mesten, member of the Turkish Parliament, head of the Turkey-Uzbekistan Friendship Society

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, DSc, Prof., Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Buzrukkhanov Sarvarkhan Munavvarkhanovich, DSc, Deputy Minister of Higher Education, Science and Innovation of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, DSc, Prof., Deputy of the Legislative Chamber of the Oliy Majlis of the Republic of Uzbekistan

Akhmedov Sayfullo Normatovich CSc, Prof., Rector of Academy of Labor and Social Relations

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, DSc, Prof., TSUE Vice-Rector for Scientific Affairs and Innovation

Kalonov Mukhiddin Bakhritdinovich, DSc, Prof., Rector of the Navoi State Pedagogical Institute

Siddikova Sadokat Ghaforovna, PhD, Rector of the Bukhara Institute of Engineering and Technology

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, DSc, Prof., acting Vice-rector for regional educational institutions and centers of TSUE

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, DSc, Prof., of TSUE

Samadov Askarjon Nishonovich, CSc, Prof., of TSUE

Slizovsky Dimitriy Yegorovich, DSc, Prof., of the People's Friendship University of Russia

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, DSc, Prof., Rector of International "Nordic" University

Akhmedov Ikrom Akramovich, DSc, Prof., of TSUE

Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja ugli, DSc, Prof., of TSUE

Utayev Uktam Choriyeich, Deputy Head of the DGPO of the Republic of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of the DCECGPO of the Republic of Uzbekistan

Eshtayev Alisher Abduganievich, DSc, Prof., of TSUE

Shoira Azimovna Musaeva, professor of SamDu IS Institute

Cham Tat Huei, PhD, professor at USCI University, Malaysia

Akhmedov Javokhir Jamolovich, PhD, deputy of executive director of the "El-yurt umidi" fund

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, PhD, Senior Lecturer at Tashkent University of Architecture and Construction

Judy Smetana CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Chrissy Lewis CSc, Associate Professor, Pittsburgh State University, Pittsburgh, Kansas, USA

Ali Konak DSc, Prof., Associate Professor of Karabuk University, Turkey

Glazova Marina Viktorovna, CSc, economist at LUKOIL-Energoservis Company, Moscow.

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, associate professor of TSUE

Sevil Piriyeva Karaman, PhD, doctoral student at Ankara University, Turkey

Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, independent researcher of TSUE

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor

Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori

Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori

Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti

Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti

Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti

Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti

G'afurov Doniyor Orifovich, p.f.f.d., (PhD)

Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti

Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti

Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti

Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Benchmarking asosida oliy ta'lim muassasalarining raqobatbardoshlik xususiyatini oshirish.....	16
Qo'ng'irotboy Avezimbetovich Sharipov, Zaynutdinova Umida Djalolovna	
Mehnat resurslarini samarali boshqarish orqali ish bilan bandlikni ta'minlash	20
Shakarov Zafar Gafforovich	
Трансформация человеческого капитала в условиях цифровизации и внедрения искусственного интеллекта в банковскую экосистему	24
С.С. Исмаилов	
“Kreativ iqtisodiyot” va “kreativ industriya”: mohiyati, nazariy jihatlarining tahlili	32
Dusmuxamedov Oybek Suratbekovich	
Muammoli kreditlar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	37
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
Don mahsulotlari tarmog'ida mavjud kamchiliklar va ularning yechimlari	41
Sh.B. Donayev	
Eksportni rivojlantirish iqtisodiy o'sishning asosiy omillaridan biridir	45
Kursandov Komiljon Maxmatkulovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha soliq ma'muriyatchiligini tashkil etish	49
Idirisov Alisher Otajonovich	
Institutsional investorlar faoliyatini tashkil etishning konseptual jihatlarini.....	53
Sultanov Maxmud Axmedovich	
Poverty in developing countries: new problems and solutions.....	57
Amirdjanova Sitara Sunnat kizi	
Факторы, влияющие на успешное функционирование скандинавской модели развития экономики	61
Вохидова Мехри Хасановна	
Анализ зарубежного опыта методологии оценки финансового потенциала развитых стран	69
Буранова Лола Вахобовна	
Мамлакатimizda islom moliyaviy xizmatlarini joriy etishning zarurligi.....	78
Babamatov Tolib Hakimovich	
Davlat-xususiy sheriklik loyihalarining tashkiliy-huquqiy mexanizmlari	83
S.A.Karabayev	
O'zbekiston tijorat banklarida valyuta operatsiyalarini amalga oshirish yo'llari	90
Yusupov Aziz Shuxratovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	95
Gulbayeva Feruza Islamovna	
Oliy ta'lim muassasalarining mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga ta'siri.....	102
Sherov Alisher Bakberganovich	
Maxsus kiyimlar tikishda foydalaniladigan gazlamalar tahlili	107
Sayidova Maftuna Hamroqul qizi	
O'zbekistonda elektron bank xizmatlarini o'zgartirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish	111
Umarova Malika Baxtiyarovna	
Оценка влияния налоговой системы на финансовое состояние организаций	116
Умида Юлдашева	
Теоретическое обоснование интернет-маркетинга в социальных сетях.....	120
Арипходжаев Саидамир Фузулиддинович	

Sport tashkilotining marketing strategiyasini ishlab chiqish.....	127
Ismoilov Sherzod Dilshodovich	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda klaster tizimini joriy qilish jarayonlari.....	132
Ziyadullayev G'ayrat Umidulla o'g'li	
Hududlar soliq salohiyatini oshirishda soliq risklarini boshqarishning zamonaviy tendensiyalari	138
Sharipov Narzullo G'ulomovich	
O'zbekistonning xalqaro bozordagi faoliyatini kengaytirishda marketing strategiyalaridan foydalanish samaradorligi.....	144
Shadieva Madina Djaloliddin qizi	
Xususiy tadbirkorlik va kichik biznes subyektlarining rivojlanish tendensiyalari.....	148
Jumanazarova Z.K.	
Xalqaro savdoning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri	154
Rashidov Bekzod Ulug'bek o'g'li, Isayev Laziz Baxtiyorovich	
Oliygochlarni optimallashtirishda sinergiya samarasiga erishish yo'llari	158
Adizov Sanjar Rashidovich	
Iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida bank tizimining barqarorligini ta'minlash asosida aholi kambag'allik darajasini qisqartirish	165
Xoliyorov Murod Qahramon o'g'li, Xoliyoroova Shoxista Qahramon qizi	
Концептуальная основа маркетинга в социальных сетях в туризме.....	174
Касимова Зилова Гуламиддиновна	
O'zbekistonda don mahsulotlari klasterlarida ishlab chiqarish va xo'jalik faoliyatini rivojlantirish	182
Alimov G'ayratjon Abduraxmon o'g'li	
Актуальные проблемы и пути решения приватизации государственного имущества в узбекистане	186
Шахзод Сайдудлаев	
Ttijorat bank daromadlaridagi risklarni baholash va boshqarishni takomillashtirish	192
Ahmedov Komron Muhammadaliyevich	
Sanoat korxonalarini iqtisodiy salohiyatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar tahlili.....	196
Quyjanov Xurshid Abdullayevich	
Tashkilotning moliyaviy natijalarini hisobga olishda auditni takomillashtirish masalalari	200
Bakayev Xurshid Maxmudovich	
Yirik soliq to'lovchilar bo'yicha hududlararo davlat soliq inspeksiyasi o'rni va ahamiyati.....	206
Normurzaev Umid Xolmurzaevich	
Анализ международного опыта в сфере тепличного овощеводства	214
Нурутдинова Зухра Алишеровна	
Hududda turizm xizmatlarini rivojlantirishda xorijiy mamlakatlar tajribalarining mohiyati	220
Madaminova Sanobar Askarovna	
Hududning iqtisodiy o'sishini "yashil" iqtisodiyot asosida shakllantirishning nazariy asoslari.....	226
Shomirzayev Abdug'affor Abdujabbor o'g'li	
Davlat tibbiy sug'urta jamg'armasi faoliyati tahlili.....	230
Umurzakova Mo'tabarxon Nodir qizi	
Qurilish materiallarini ishlab chiqarish korxonalarining boshqarish tizimini takomillashtirish.....	234
Uzakova Umida Ruziyevna	
O'zbekistonda turistik majmualarni boshqarishning zamonaviy konsepsiyalari va yondashuvlarining metodologik jihatlarini.....	241
Xomidov Qaxxorali Qurbonali o'g'li	
Aktiv va reaktiv quvvatlari tushunchasi va ularni soliqqa tortishdagi mavjud muammolar	247
Boykabilov Bahodir Mustafayevich	

Kichik sanoat zonalari korxona va mahsulotlar raqobatbardoshligini baholashga uslubiy yondashuv	251
Ozoda Batirovna Sakiyeva	
Investitsion jozibadorlikni baholashning uslubiy jihatlari	255
N.N.Zikrillayev	
Hududlarda turizm tarmoqlari infratuzilmasi va uni rivojlantirishni boshqarishning metodologik jihatlari	263
Saidova Dilfuza Abdufattohovna	
The connection of legal protection of geographical indications and state's economic growth	268
Almosova Shahnoza Sobirovna	
Kichik biznesning integratsiyalashuv mexanizmlarini shakllantirish	273
Israilov Rustam Ibragimovich	
Aksiyadorlik jamiyatlarida biznes jarayonlarni samarali boshqarishning nazariy asoslari va o'ziga xos xususiyatlari	277
D.D. Suvanova	
Оптимизация маркетинговой деятельности вузов узбекистана для привлечения абитуриентов	283
Шамшиева Наргизахон Носирхужа кизи	
Davlat budjetidan aholini uy-joy bilan ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari	290
Xannarov Komiljon Karimovich	
Tijorat banklarida transformatsiyalashuv jarayonlarining tahlili	296
Yoqubov Murodjon Valibekovich	
Роль инновационных инфраструктур в обеспечении конкурентоспособности промышленных предприятий	302
Каримов Хожакбар Махамаджон угли	
O'zbekiston qishloq xo'jaligida Osiyocha ishlab chiqarish usuliga asos solinishi	306
Abdulla Abduqodirov	
Kichik biznes korxonalari ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilish yo'llari	312
Nasrullayev Feruz Furqatovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy adolat – barqaror rivojlanish kafolati	318
Alimov Nasimjon Hoshimovich	
“Istiqlol” memhonxonasi reklama faoliyati tahlili	322
Musayeva Shoirazimovna, Usmonova Dilfuza Ilhomovna	
To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda asosiy belgilovchi omillar	328
Xaydarov Xurshidbek Latipjonovich	
Enhancing Industrial Efficiency through Integrative Sustainability Approaches	334
Kholmukhamedova Feruza	
Современные способы получения нефтяных битумов	338
Юлдашев Норбек Худайназарович, Махмудов Мухтор Жамолович, Комолов Руслан Илхомбекович	
O'zbekistonda agrobiznes orqali hududlarni rivojlantirish masalalari	342
Islomov Jamshed Davronovich	
Зарубежный опыт трансформации железнодорожной транспортной системы	347
Саримсакова Малохат Хикматуллаевна	
Sog'liqni saqlash sohasida davlat xususiy sherikligini tashkil etishning mintaqaviy xususiyatlari	351
Qurbanov Jumanazar Omonovich	
Savdo korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil etish hamda hisob siyosatini shakllantirish	354
Uzakov Utkir Abdusattarovich	
Sanoatda raqamli transformatsiyaning shakllanishi va rivojlanishi	357
Gulbayeva Feruza Islamovna	

Ta'lim muassasalarida namunaviy shtat, jadvallarni tuzish tartiblarini takomillashtirish	364
Ortiqov Xamroqul Abdumajidovich, Boliyev Bahromjon Rustam o'g'li	
Mamlakatimizda turizm sohasini istiqbolda rivojlantirishga ta'sir etuvchi ekzogen omillar tahlili	369
Yuldasheva Dilnoza Ulug'bekovna	
O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining masofaviy va boshqa xizmatlar bozorida raqobatni rivojlantirish masalalari.....	378
Ortiqov Oybek Abdullayevich	
Transport infratuzilmasining xususiyatlari.....	390
Shodmonbekova Nodira Kamoljon qizi	
Asosiy vositalarni xalqaro standartlar asosida hisobga olish tartibi	394
Shermamatov Sirojiddin Xaydarovich	
Logistika jarayonlarida raqamli yechimlar.....	399
Yarashova Vasila Kamalovna, Allabergenov Sherzod Maksudbayevich	
To'g'ridan to'g'ri sug'urta qilish operatsiyalari bo'yicha daromadlarning hisobini takomillashtirish.....	403
Abdusaidov S.J.	
Venchur kapitali: kelib chiqish tarixi va ilg'or horijiy tajribalar.....	409
Do'stov Firuz Ilxomovich	
Анализ статистического исследования рынка паломнического туризма в республике узбекистан	414
Мустаева Шохида Саъдуллаевна	
Структурно-функциональный анализ гастрономического туризма в республике узбекистан	420
Салиева Екатерина Сергеевна	
Вопросы привлечения внешнего финансирования металлургических предприятий в узбекистане.....	427
Татьяна Будей	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda investitsiyalardan foydalanishning afzalliklari	431
Khusanov Nodirbek Djumanazarovich	
Innovatsion g'oyalar va yangi ilmiy ishlanmalar asosida innovatsion mahsulotlar yaratishning boshqaruv tizimi samaradorligini oshirish yo'llari.....	437
Daliyev Xusan Xojakbarovich	
Macroeconomic factors in the development of the banking performance	442
Mamadiyorova Madina Nuriddin kizi, Dr.Susanti Kurniawati, X.S.Umarov	
Mamlakatimizda oziq-ovqat sanoatini rivojlanish holati va uning dolzarbligi	449
Turg'unov Muxriddin Mo'ydinjon o'g'li	
Ecological sustainability and trade: economic and environmental implications of uzbekistan's accession to the WTO	453
Mironshokh Sattarov, Denny Andriana, Sirojiddin Yangiboyev	
Hududiy turizm rivojlanishining iqtisodiy samaradorligini oshirishni o'ziga xos tendensiyalari.....	458
Dustmurodov Orifjon Ismatilloevich	
Jismoniy shaxslar daromadlarini soliqqa tortishning ilmiy – nazariy asoslari.....	468
Davletov Po'lat Torabayevich	
Ekoshahar tashkil etishda "yashil" belbog' hamda "yashil" makonning o'rni	476
Karimova Muqaddas Zabixullayevna	
Необходимость изучения механизма управления социально-трудовыми отношениями при переходе республики узбекистан на "зеленую" экономику.....	479
Раматов Зафарбек Жуманиязович	

Klasterlarning rivojlanish tarixi, ularning o'ziga xos xususiyatlari va raqobatbardoshlikdagi o'rni.....	482
Sherkulov Shohruh Erkin o'g'li	
Soliqlarni raqamlashtirish: QQS ning muammo va istiqbollari	486
Abdulxayeva Shahnoza Muhammadiyevna	
Dehqon va tomorqa xo'jaliklarida sug'oriladigan yerlarning unumdorligini oshirish yo'llari.....	492
Xo'jageldiev Chorshanbi Pardayevich	
Topical issues of analytical support for financial resources management of business entities in modern conditions	498
Jiyanova Nargiza Esanboyevna	
Исследование цифровой валюты центрального банка как новой формы денег	506
Якубова Шамшинур Шуҳратовна	
Структуризация прибыли предприятия, факторы формирования и выявление резервов её повышения.....	513
Гафурова Азизахон Фатиховна	
Xorijiy mamlakatlarda oilaviy migratsiya masalalari.....	517
Kadirova Zulayho Abduhalimovna, Gaziyeva Sulxiya Saidmashrafvna	
Ta'limda innovatsion tadbirkorlikning tarixiy rivojlanishini asosiy bosqichlari.....	522
Madaminova Xusnidaxon Shuxratovna	
Integratsiya jarayonida bog'dorchilikda klasterlarni barpo qilishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar va tarkibiy o'zgarishlarga ta'siri	526
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Banklarning moliyaviy xavfsizligi va uning iqtisodiy xavfsizlikka ta'siri.....	532
Mamatov Mamajan Axmadjonovich	
Qishloq xo'jaligida pillachilik biznesini rivojlantirish istiqbollarini belgilash jarayonini ekonometrik modellash.....	535
Turgunov Odilbek Maripovich	
Zamonaviy pul-kredit siyosatining iqtisodiy o'sishni ta'minlashdagi rolini baholash	542
Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich	
The unique characteristics of governance systems in various countries: a comparative analysis.....	549
Bozorboev Otamurod Nurmuxammad ugli, Denny Andriana, Usmanov Bunyod	
GREEN ECONOMY AND GREEN CHEMISTRY: principles, priorities, advantages and it's impact to the future.....	553
Fozilova Firangiza Komilovna, Zokirova Ferangiz Zafarovna	
Kichik biznesda yoshlar tadbirkorligini shakllantirish va rivojlantirishning mohiyati va ahamiyati.....	557
Karimova Mavjuda Boxodirovna	
Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg'or tajribalari va ulardan foydalanish yo'llari	562
Zaynutdinov Bunyodjon Odiljon o'g'li	
Temir yo'l transportida yuk tashish samaradorligining iqtisodiy negizi tushunchasi va xususiyati.....	568
Shukurova Sultana Said Sultanovna	
Tashqi savdo va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi o'zaro aloqalarining hozirgi holati va tendensiyasi.....	572
Hayitova Nigora Ilxomovna	
Mamlakat tashqi qarzini boshqarishning samarali yo'llari	576
Choriyev Fazliddin Ishkuvatovich	
A comparative analysis of investment risk management in the non-profit sector	583
Rakhimov Shoxrux Abduqaxxor O'g'li, Muhamad Arief Ramdhany	
Роль налога на доходы физических лиц в формировании бюджета узбекистана.....	587
Наврузова Фароғатхон	

Принцип работы электронных денег в форме электронных кошельков в банковском секторе	592
Ширинова Шохсанам Собир кизи	
Дальнейшее повышение эффективности деятельности постов удаленного электронного декларирования путем преобразования их структуры и алгоритма взаимодействия	598
Вахидова Феруза Алимовна	
Ishbilarmonlik muhitining mohiyati hamda uni baholashning zamonaviy usullari	603
Majidov Faxriddin Abdurazzok o'g'li	
Davlat moliyaviy siyosatining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati	609
Jabborova Dilafruz Sodiq qizi	
Mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishida kichik biznes subyektlari faoliyatining ahamiyati	614
Ismoilov Narimonjon No'monjon o'g'li	
Tijorat banklari tomonidan biznes loyihalarni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning o'ziga xos xususiyatlari	619
Asrorov Azizbek Isomiddin o'g'li	
Telekommunikatsiya sanoatining rivojlanish tendensiyalari	625
Toshmatov Salohiddin Zayniddinovich	
O'zbekistonda xizmatlar sohasi va uning amaldagi holati tahlili	631
Suyunov Asror Baxtiyorovich	
Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning atrof-muhitni yaxshilash va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish munosabatlari tahlili	637
Raximova Mohinur Dilshod qizi	

o'rganib, ularning bir-biriga bog'liq jihatlari tahlil qilgan. U, shuningdek, iqtisodiy rivojlanishning yuqori darajasi ko'pincha tabiiy resurslarning ko'payib boruvchi ekspluatatsiyasiga olib kelishini, bu esa atrof-muhit sifatiga salbiy ta'sir qilishi mumkinligini ko'rsatgan.

Iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish bo'yicha makroiqtisodiy siyosatning roli xorijiy olimlar tomonidan keng o'rganilgan. N. Stern o'zining mashhur "Stern Reviyew" hisobotida iqtisodiy o'sish va iqlim o'zgarishlari o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilgan. U iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish uchun qilingan sarmoyalarning uzoq muddatda iqtisodiy foyda keltirishini ko'rsatgan. Sternning tadqiqotlari iqlim o'zgarishlari bilan bog'liq xarajatlarning makroiqtisodiy o'sishga ta'siri haqida chuqur tahlillarni o'z ichiga oladi.

O'zbekiston sharoitida ekologik siyosatning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga ta'siri bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar ham muhim ahamiyatga ega. D. Karimova O'zbekistonning "Yashil" iqtisodiyotga o'tish jarayonida makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va ekologik siyosatning o'zaro bog'liqligini o'rgangan. Karimova "Yashil" siyosatning iqtisodiy rivojlanish va atrof-muhitni yaxshilashga ijobiy ta'sirini ko'rsatib, mamlakatning ushbu yo'nalishda olib borayotgan ishlarini tahlil qilgan.

Yuqorida keltirilgan adabiyotlar makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning atrof-muhitni yaxshilash va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish munosabatlarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Bu tadqiqotlar bir tomondan iqtisodiy o'sishning atrof-muhitga ta'sirini o'rganishda, ikkinchi tomondan esa iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashda samarali siyosatlarni ishlab chiqishda asosiy qo'llanma bo'lib xizmat qilishi mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot ishlarini amalga oshirishda ilmiy tadqiqot metodologiyasida keng qo'llaniladigan usullardan foydalanildi. Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning atrof-muhitni yaxshilash va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurashish tendensiyalarini o'rganishda umumiylikdan individuallikka va aksincha tartibda deduksion yoki induksion usullardan foydalanish samara bersa, abstrakt-mantiqiy fikrlash usuli esa jarayonni tizimli tahlil qilishda ahamiyatlidir. Ilmiy tahlil jarayonida ana shu ilmiy tadqiqot usullaridan, xususan, kuzatish, umumlashtirish, guruhlash, taqqoslash, tahlil qilishda esa sintez va tahlil usullaridan keng foydalanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

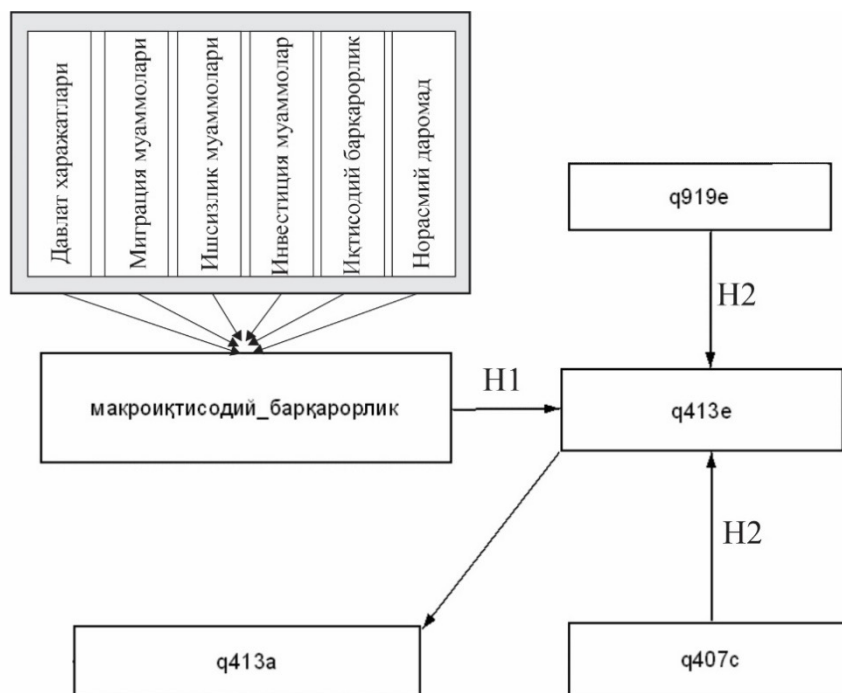
Mahalliy aholi va tabiatni muhofaza qiluvchilar biologik xilma-xillikni himoya qilish uchun kuchlarini birlashtirgan shahar metropoliyalarining gavjum ko'chalarigacha "Yashil" texnologiya energiya iste'molini takomillashtirmoqda. Lekin hududlarimizda "Yashil" ekotizimga oid turli muammolar iqlim o'zgarishiga qarshi kurash faqat ilmiy laboratoriyalar va xalqaro sammitlar bilan takomillashtirilishi lozim. Bu qayta tiklanadigan energiya manbalarini qamrab olish, transportni qayta ko'rib chiqish va barqaror qishloq xo'jaligi amaliyotlarini qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlarini rag'batlantirish lozimligini anglatadi. Shuningdek, migratsiya muammolari, ishsizlik muammolari, investitsiya va jamg'armalar, atrof-muhit tashkilotlariga a'zolik, bank hisob raqamlari sonining ortishi, iqlim o'zgarishlariga qarshi kurash masalalari makroiqtisodiy barqarorlik vositasida mamlakatimizning "Yashil" iqtisodiyotga transformatsiya jarayonlarini tezlashtirish taxminlari ilgari suriloqda. Bu odamlarni o'z tanlovlari va atrof-muhitga ta'siri haqida fikr yuritishga hamda ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar natijasida siyosatchilarni barqaror amaliyotni ustun qo'yishga chaqiradi. Eng muhimi, bu birdamlik uchun mamlakatimiz viloyatlari birgalikda islohotlarni qo'llab-quvvatlashlari lozim bo'ladi. Atrof-muhitni muhofaza qilishning mamlakatimiz o'zining biologik xilma-xilligi va tabiiy jarayonlari bilan jozibado'rligini kamaytirib bormoqda. Bu umumiy meros, biz kelajak avlodlar uchun ishonib topshiradigan xazinadir.

Tadqiqot jarayonida quyidagi so'rovnomaga o'tkazildi hamda shu orqali natijalar tahlil qilindi: mamlakatimizda "makroiqtisodiy barqarorlik" Latent o'zgaruvchisining "Yashil" iqtisodiyot muammolarini kamaytirishga qanday bog'liqlik va qanchalik ta'sir mavjud? So'rov natijasida olingan ma'lumotlarga muvofiq bog'liq o'zgaruvchilar (Dependent variable DV) quyidagilar:

y_1 - "Yashil" iqtisodiyot muammolarani;

y_2 - Migratsiya muammolar.

Ta'sir etuvchi mustaqil o'zgaruvchilar sifatida tadqiqot jarayonida kuzatilgan atrof-muhit tashkilotlari, iqlim o'zgarishlariga qarshi kurash va makroiqtisodiy barqarorlik latent o'zgaruvchi hisoblanadi. Shuningdek, jami respondentlar soni 1,506 ta bo'lib, barchasi sifat o'zgaruvchilardan iborat. Ushbu so'rovnomaga ma'lumotlari bo'yicha biz 2 ta ilmiy farazlar shakllantirib ularni mos keluvchi testlardan o'tkazamiz:

1-rasm. Makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning atrof-muhitni yaxshilashga ta'siri gipotezasi.

1. Davlat xarajatlari, migratsiya muammolari, ishsizlik muammolari, investitsiya va jamg'armalar, iqtisodiy barqarorlik va norasmiy daromadlar makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni izohlab kelib, "makroiqtisodiy barqarorlik" Latent o'zgaruvchi "Yashil" iqtisodiyot muammolariga ta'sir qilmaydi.

2. Atrof-muhit tashkilotlariga a'zo bo'lish va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurash "Yashil" iqtisodiyot muammolariga ta'sir qilmaydi.

Ekonometrik tahlil jarayonida biz nochiziqli funktsiya asosida STATA 15.0 dasturidan foydalandik. Biz, mazkur muammo yuzasidan ilmiy va mantiqiy xulosalar qilish uchun "Tarkibiy tuzilmaviy tahlil" "Principal-Component Analysis" modelidan foydalandik. Bu esa oddiy chiziqli regressiya modelidan keskin farq qilib kuzatib bo'lmaydigan ba'zi omillarni modelda jamlash, izohlash, solishtirish va xulosalar qilish imkonini beradi¹. "Principal-Component Analysis" — bu ko'p sonli o'zgaruvchilarni kam sonli kuzatuvlar bilan aralash holatda x-o'zgaruvchining eng yuori ehtimoliy qiymatiga u-bog'liq o'zgaruvchining eng katta qiymatiga mos kelishi (maximum likelihood) qonuniyatiga asoslangan tahlil usulidir². Mazkur tahlil umumiy chiziqli modelning (OLS) bir qismi bo'lib, bir nechta gipotezalarni ham o'z ichiga oladi. Shuningdek, modelda qisman chiziqli bog'liqlikning (Partial least squares) mavjudligi, multikollinearlik muammosining yo'qligi, o'zgaruvchilar va omillar o'rtasida haqiqiy bog'liqlikning mavjudligini tahlil qiladi. Shuningdek, olingan natijalarga diqqat qaratamiz.

Tahlil jarayonida omilli tahlil olti bosqichdagi amallar va buyruqlar asosida modelashtirildi. Bu uslubiyot ba'zi adabiyotlarda indekslash uslubi deb ham nomlanadi³. Model shartlariga ko'ra, o'xshash parametrlarni tadqiqot jarayonida kuzatilmagan yangi indeks ostida jamlab ular orasidagi munosabatlar faktorlar qiymatlariga ko'ra tahlil qilinadi⁴. Biz jami parametrlarni 5 asosiy indeksga jamlab ularni quyida bosqichlarda o'zaro munosabatlarini aniqladik. Amaliy tahlil uchun ishlatilishi kerak bo'lgan ma'lumotlarning namuna olishning yetarilishini aniqlash uchun tadqiqotda Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) testidan foydalanildi⁵. Hozirgi kun ijtimoiy soha olimlari ko'pincha ma'lum bir iqtisodiy jarayonlarni kuzatish uchun omilli tahlildan foydalanilmoqda.

Masalan, omil vazn testiga ko'ra davlat harajatlari: Faktor 1 (0,631), Faktor 2 (-0,354), Faktor 3 (0,154), o'ziga xoslik (0,453) qiymatlarni qayd etgan bo'lsa, mustaqil o'zgaruvchilardan "Migratsion muammolar" 1-omil

1 Brown T. A. & Moore M. T. (2012) Confirmatory factor analysis. In R. H. Hoyle (Ed.), Handbook of structural equation modeling. New York: Guilford Press. Pp. 361-379.

2 Stuijve I. (2007) A comparison of confirmatory factor analysis methods: oblique multiple group method versus confirmatory common factor method. Unpublished dissertation, Univer. of Groningen, Groningen, The Netherlands. Retrieved from <http://irs.ub.rug.nl/ppn/305281992>.

3 Floyd F. J. & Widaman K. F. (1995). Factor analysis in the development and refinement of clinical assessment instruments. Psychological Assessment, 7, 286–299.

4 Ferrando P. J. & Lorenza-Sevo U. (2005). IRT-related factor analytic procedures for testing the equivalence of paper-and-pencil and Internet-administered questionnaires. Psychological Methods, 10, 193–205

5 <https://www.statisticshowto.com/kaiser-meyer-olkin>.

(0,127), 2-omil (0,402), 3-omil (0,382), yagonalik (0,676) ni tashkil etgan. Masalan, "Ishsizlik muammolari" o'zgaruvchisi uchun 1-omil (0,083), 2-omil (0,038), 3-omil (0,857), yagonalik (0,257) ga teng bo'lsa, "Investitsiya va jamgarmalar" uchun 1-omil (0,277), 2-omil (0,690), 3-omil (-0,288), yagonalik (0,364)dan iborat.

2-jadval. "Makroiqtisodiy barqarorlik" indeksini shakllantirish tartibi.

(obs=1,506)

Factor analysis/correlation

Method: principal-component factors

Rotation: (unrotated)

Number of obs = 1,506

Retained factors = 3

Number of params = 15

Factor	Eigenvalue	Difference	Proportion	Cumulative
Factor1	1.231	0.155	0.205	0.205
Factor2	1.076	0.051	0.179	0.385
Factor3	1.026	0.051	0.171	0.556
Factor4	0.975	0.103	0.163	0.718
Factor5	0.872	0.053	0.145	0.864
Factor6	0.819	.	0.137	1.000

LR test: independent vs. saturated: $\chi^2(15) = 81.67$ Prob> $\chi^2 = 0.0000$

Factor loadings (pattern matrix) and unique variances.

Variable	Factor1	Factor2	Factor3	Uniqueness
Davlat xarajatlari	0.631	-0.354	0.154	0.453
Migratsiya muammolari	0.127	0.402	0.382	0.676
Ishsizlik muammolari	0.083	0.038	0.857	0.257
Investitsiya va jamg'armalar	0.277	0.690	-0.288	0.364
Iqtisodiy barqarorlik	0.581	0.392	-0.025	0.508
Norasmiy daromad	0.629	-0.397	0.195	0.408

Jami kuzatuvlar soni 1506 ta bo'lib, eng yuqori darajada haqiqatga yaqinlik (maximum likelihood) usulidan foydalanilmoqda. O'rnatilgan (mustaqil) modelni real model bilan solishtirganda muhim farqni izohlaydi ($\chi^2(15) = 81,67$ $r < 0,0001$), bu omillar mustaqil o'zgaruvchilar bilan o'zaro bog'liq mavjudligini ko'rsatadi. Aygen qiymatlar soni 1dan katta bo'lish shartini modeldagi 3 ta omil isbotlashi "Makroiqtisodiy barqarorlik" yashirin o'zgaruvchisini (Latent variable) tuzib olish mumkinligini anglatadi.

Model shartlariga ko'ra, korrelyatsiya matritsasining aniqlovchi determinatsiya koeffitsiyenti (Determinant of the correlation matrix) $\text{Det} = 0,947$ Bartlettning sharsimonlik testi (Bartlett test of sphericity) Chi-kvadrat= 81,611, ozod had darajasi = 15 va r-qiymati = 0,000ga teng bo'lib H_0 : gipoteza "O'zgaruvchilar o'zaro bog'liq emas" (H_0 : variables are not intercorrelated) shaklida o'rnatilgan.

3-jadval. KMO va Bartlett's test natijalari.

H0: variables are not intercorrelated	
Determinant of the correlation matrix	Det = 0.947
Bartlett test of sphericity, Chi-square= 346.173	p-value = 0.000
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy KMO= 0.515	

Biz testning r qiymatiga muvofiq H_0 ni rad etib muqobil shaklini qabul qilamiz. Shuningdek, Kayser-Meyer-Olkin Namuna olishning adekvatligi o'lchovi (Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy) $KMO = 0,515$ ni tashkil etib, shartlarga ko'ra eng kamida 0.5 dan katta bo'lishi lozim edi.

Uchta tanlab olingan omilga ega ma'lumotlar to'plamida ortogonal varimax aylantirish usuli (Rotation: orthogonal varimax (Kaiser off)) o'tkazilgan test natijasida yangi qiymatlarni aniqlandi. Jadvalda har bir omil uchun dispersiya, farq, nisbat va kumulatif nisbat ko'rsatilgan. Nisbatlar shuni ko'rsatadiki, uchta omil ma'lumotlardagi umumiy dispersiyaning 55,6% ni izohlab kelmoqda. LR testi (Likelihood-ratio test independent vs. saturated) o'rnatilgan modelni real hayotdagi model bilan taqqoslaydi. Bu yerda barcha o'zgaruvchilar bir-biri

bilan mukammal korrelyatsiyaga ega bo'lib r-qiyamati 0,0000 ni tashkil etmoqda. Chi-kvadrat 81,67 qiymati o'rnatilgan model sezilarli darajada yaxshiroq ekanligini ko'rsatmoqda.

Aylanadigan omil yuklamalari (naqsh matritsasi) aylanishdan keyin har bir o'zgaruvchi va har bir omil o'rtasidagi korrelyatsiyani ko'rsatadi. Yagonalik ustuni har bir o'zgaruvchining uchta omil bilan izohlanmagan tafovut miqdorini ko'rsatadi. Masalan, "Davlat xarakterlari" 1-omil bo'yicha yuqori yuklanishga (0,716) va o'rtacha yagonalik qiymatiga (0,453) ega bo'lib, bu o'zgaruvchining 1-omil bilan kuchli bog'liqligidan dalolat beradi, lekin ayni paytda o'ziga xos dispersiyaga ham ega.

4-jadval. Kaiser–Meyer–Olkin adekvatlik testi.

Factor analysis/correlation Number of obs = 1,506
 Method: principal-component factors Retained factors = 3
 Rotation: orthogonal varimax (Kaiser off) Number of params = 15

Factor	Variance	Difference	Proportion	Cumulative
Factor1	1.189	0.076	0.198	0.198
Factor2	1.114	0.083	0.186	0.384
Factor3	1.031	.	0.172	0.556

LR test: independent vs. saturated: $\chi^2(15) = 81.67$ Prob> $\chi^2 = 0.0000$

Rotated factor loadings (pattern matrix) and unique variances

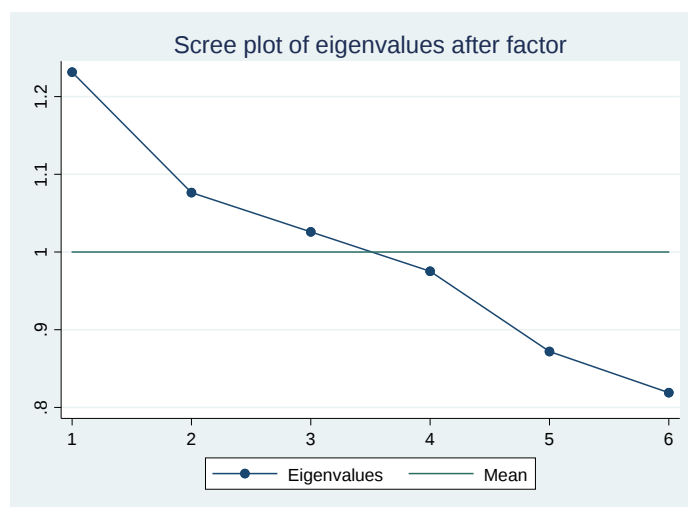
Variable	Factor1	Factor2	Factor3	Uniqueness
Davlat xarajatlari	0.716	-0.011	0.186	0.453
Migratsiya muammolari	-0.117	0.331	0.448	0.676
Ishsizlik muammolari	0.015	-0.088	0.857	0.257
Investitsiya va jamg'armalar	-0.109	0.776	-0.149	0.364
Iqtisodiy barqarorlik	0.293	0.628	0.108	0.508
Norasmiy daromad	0.752	0.019	-0.162	0.408

Factor rotation matrix

	Factor1	Factor2	Factor3
Factor1	0.854	0.503	0.134
Factor2	-0.519	0.844	0.140
Factor3	-0.043	-0.189	0.981

Faktor aylanish matritsasi har bir omil va aylanishdan keyin har bir saqlanib qolgan omil o'rtasidagi korrelyatsiyani ko'rsatadi. Masalan, 1-omil

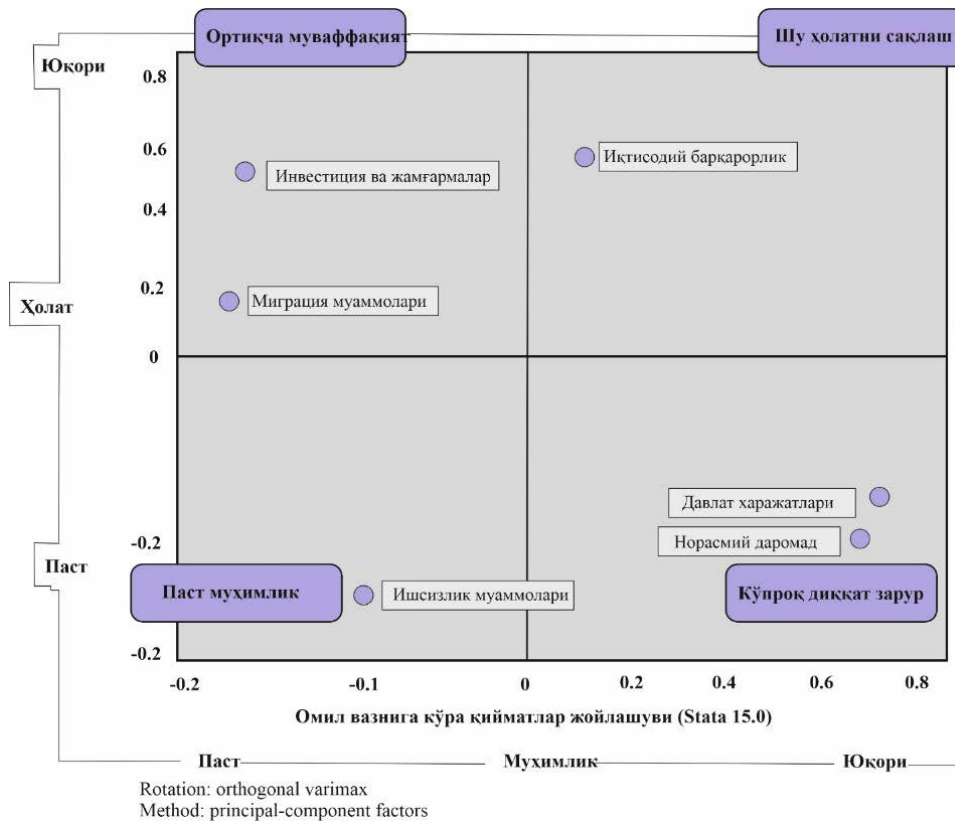
2-omil (0,503) bilan yuqori korrelyatsiya va 3-omil (0,134) bilan o'rtacha korrelyatsiyaga ega (2.2.3-jadval).

5-rasm. "Iste'molchi statusi" indeksining aygen qiymatini chegaralari bo'yicha skri plot chizmasi.

Aynan qiymatlarni grafikda tasvirlaganimizda aniqlikni isbotlovchi skri plot chizmasida 1 dan ortiq 3 ta qiymatning tanlanishi indeks barqarorligini ta'minlamoqda.

6-rasm. Atrof-muhitni yaxshilashda “Makroiqtisodiy barqarorlik” latenti.

Yuqoridagi rasmda “Makroiqtisodiy barqarorlik” Latentini izohlab kelayotgan 6 ta mustaqil o'zgaruvchilar qiymatlarining joylashuvi ifodalanmoqda. Unga ko'ra, investitsiya va jamg'armalar hamda migratsiya muammolari mam-lakatimizda yetarli darajada isloh etilgan deb topilmoqda. Lekin past muhimlik ya'ni islohotlarga muhtojlik sifatida ishsizlik muammoalari aniqlandi. Respondentlar fikriga ko'ra, iqtisodiy barqarorlik hududlarga yetarli tashkil etilgan bo'lsa, davlat xarajatlari va norasmiy daromadlarni tartibga solish yuzasidan katta islohotlar olib borilsa, O'zbekistonda “Yashil” iqtisodiyotga transformatsiya jarayonlari makroiqtisodiy jihatdan o'zaro munosabati mavjud deb xulosa qilish mumkin. Endilikda tuzib olingan “Makroiqtisodiy barqarorlik” Latent o'zgargauvchi vositasida N1 ilmiy farazimizni tek-shiramiz.

7-jadval. Regressiya testi natijalari

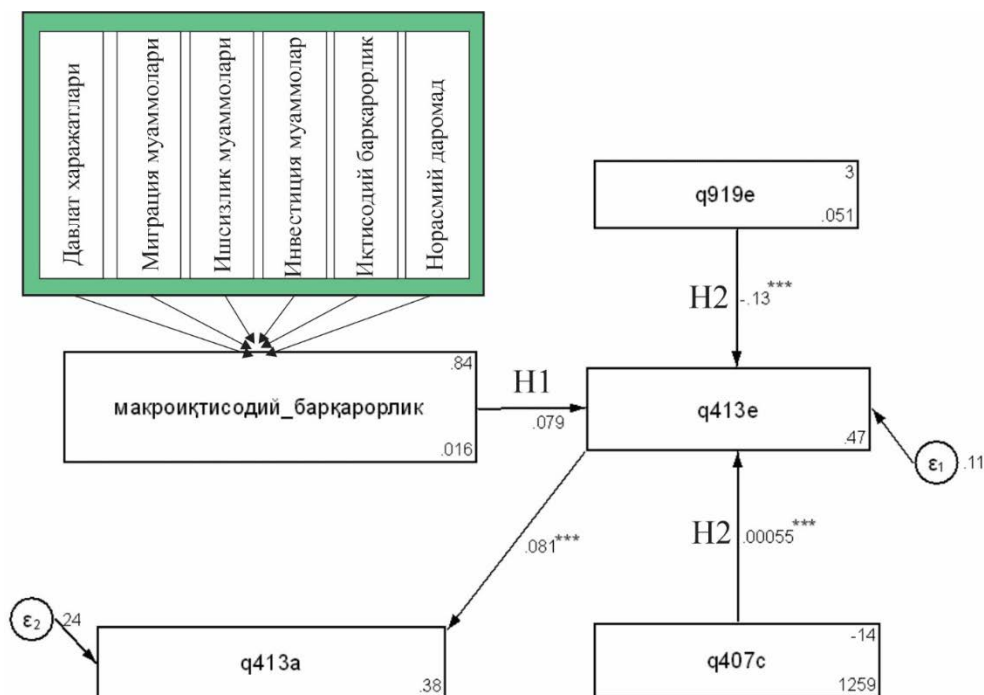
Endogenous variables Observed: q413e q413a Exogenous variables Observed: Makroiqtisodiy barqarorlik Fitting target model: Iteration 0: log likelihood = -7980.6013 Iteration 1: log likelihood = -7980.6013 Structural equation model Number of obs = 1,506 Estimation method = ml Log likelihood = -7980.6013						
	Coef.	Std.Err.	z	P>z	[95%Conf.	Interval]
Yashil iqtisodiyot muammolari						
Makroiqtisodiy barqarorlik	0.079	0.068	1.160	0.246	-0.055	0.213
Atrof-muhit tashkilotlari	-0.134	0.038	-3.520	0.000	-0.209	-0.059

Iqlim o'zgarishlariga qarshi kurash	0.001	0.000	2.220	0.026	0.000	0.001
_cons	0.470	0.129	3.650	0.000	0.218	0.722
Sog'liq muammolari						
Yashil iqtisodiyot muammolari	0.081	0.037	2.170	0.030	0.008	0.154
_cons	0.381	0.013	28.300	0.000	0.355	0.408
var(e.q413e)	0.112	0.004		0.104	0.120	
var(e.q413a)	0.238	0.009		0.221	0.255	

LR test of model vs. saturated: $\chi^2(3) = 14.59$, Prob > $\chi^2 = 0.0022$

Regressiya natijalariga ko'ra, ikkita endogen o'zgaruvchi (yashil iqtisodiyot muammolari va sog'liq muammolari) va uchta ekzogen o'zgaruvchi (makroiqtisodiy barqarorlik, atrof-muhit tashkilotlari va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurash) bo'lgan ma'lumotlar to'plamida o'tkazilgan tizimli tenglama modeli tahlilidir. Baholash usuli maksimal ehtimollik, log-yehtimollik qiymati esa — 7980.6013ni qayd etgan. Har bir ekzogen o'zgaruvchi uchun koyeffitsiyentlar, standart xatolar, z-qiymatlari, p-qiymatlari va ishonch oraliqlari jadvalda ko'rsatilgan. Q413e endogen o'zgaruvchisi uchun faqat dispersiya (var(ye.q413e)) hisoblab topildi. q413a endogen o'zgaruvchisi uchun yashil_iqtisodiyot_muammlari ekzogen o'zgaruvchisi uchun koyeffitsiyent 0,081, p-qiymati 0,030 va 95% ishonch oralig'i [0,008, 0,154]. Q413a uchun doimiy muddat p-qiymati 0,000 bo'lgan 0,381 ga teng. Demak, makroiqtisodiy barqarorlik Latent o'zgaruvchisi mamlakatimizdagi "Yashil" iqtisodiyot muammolarini kamaytirishga z-testning $r > 0.05$ qiymat oralig'ida statistik jihatdan ahamiyatsiz bo'lgani uchun ta'siri mavjud emas deb topildi. Bizningcha, N1 gipoteza samarasiz taxmin bo'lib chiqmoqda.

8-rasm. Tarkibi tuzilmaviy tahlil natijalarining vizual grafigi.

N2 gipotezani tekshirganimizda atrof-muhit tashkilotlariga a'zo bo'lishlar sonining ortishi va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurash chora-tadbirlarining ortishi mamlakatimizda "Yashil" iqtisodiyot muammolari bilan statistik jihatdan bog'liqlik mavjud. Masalan, atrof-muhit tashkilotlariga a'zo bo'lishlar sonining 1 ta ortishi "Yashil" iqtisodiyot muammolarini 0.13 birlikka kamaytirgan bo'lsa, o'zgarishlariga qarshi kurashlar 1ta chora-tadbirlarga ortishi "Yashil" iqtisodiyot muammolarini 0.00055 birlikka ko'paytirmoqda.

Umuman olganda, ushbu tahlil shuni ko'rsatadiki, ekzogen o'zgaruvchilar endogen o'zgaruvchilarga sezilarli ta'sir ko'rsatadi va q413e va "Yashil" iqtisodiyot muammolari va q413a o'rtasida sezilarli tafovut mavjud. Natijada esa sog'liq muammolari z-testning $r > 0.05$ qiymat oralig'ida statistik jihatdan ahamiyatli bo'lgani uchun 0.8 birlikka yaxshilanmoqda. Aslida, "Yashil" iqtisodiyotga transformatsiyalashuv makro darajada aholi turmush farovonligi hamda umumiy barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlashga qaratilgan.

Diagnostika testlarini hisoblaganimizda quyidagilar aniqlandi.

Fit statistikasi | Qiymat tavsifi ehtimollik nisbati (Fit statistic Value Description) $\chi^2_{ms}(3)$ | 14.593 modelga nisbatan to'yingan $r > \chi^2$ | 0,002. Jami ildizlar o'rtacha kvadratik xatosi (RMSEA Root mean squared error of approximation) 0,051 ga teng. Asosiy taqqoslash qiyosiy moslik indeksi (Comparative fit index) 0,647ni tashkil qilmoqda. Qoldiqlar hajmi bo'yicha standartlashtirilgan ildiz o'rtacha kvadrat qoldiq (Standardized root mean squared residual) 0,025 bo'lsa, determinatsiya koeffitsiyenti (Coefficient of determination) 0,48 ga teng, deb topildi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Qisqacha mulohaza qiladigan bo'lsak, makroiqtisodiy barqarorlik "Yashil" iqtisodiy rivojlanishga salbiy ta'sir qiladimi yoki yo'qmi, aniq konsensus yo'q. Ba'zilar makroiqtisodiy barqarorlikni rag'batlantirishga qaratilgan siyosat qisqa muddatli iqtisodiy o'sishni uzoq muddatli ekologik barqarorlikdan ustun qo'yishi mumkinligini ta'kidlasa, boshqalari barqaror makroiqtisodiy muhit barqaror iqtisodiy o'sish va "Yashil" texnologiyalarga sarmoya kiritish uchun asos bo'lishi mumkinligini ta'kidlamoqda. Bundan tashqari, tegishli kontekst va o'zgaruvchilar munosabatlarning yo'nalishi va hajmini aniqlashda muhim rol o'ynashi mumkin. Shu sababli bizning tadqiqotimizda makroiqtisodiy barqarorlikning "Yashil" iqtisodiy rivojlanishga teskari ta'sir qilishi davlat xarajalarining ortishi bilan, balki sanoatni rivojlantirishga qaratilgan loyihalar soni bilan bog'liq bo'lishi, xorijiy migratsiya hajmining ortishi natijasida atrof-muhitning yangi muammolari paydo bo'lishi, ishsizlar tabiatga kattaroq darajada zarar yetkazayotganligi, investitsiya va jamg'armalar hajmining ortishi, balki qurilish sanoatida hamda transport-logistika xizmatlari vositasida katta hajmli chiqindilar sababli, shuningdek, norasmiy daromadlarning ortib borishi atrof-muhitni yaxshilash va iqlim o'zgarishlariga qarshi kurash kurashish sekinlashayotgan bo'lishi mumkin deb xulosa qilish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 4 октябрдаги "2019 — 2030 йиллар даврида Ўзбекистон Республикасининг "яшил" иқтисодиётга ўтиш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПҚ-4477-сон Қарори <https://lex.uz>
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 30 октябрдаги "2030 йилгача бўлган даврда Ўзбекистон Республикасининг Атроф муҳитни муҳофаза қилиш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида"ги ПФ-5863-сонли Фармони. <https://lex.uz>
3. Stern N. (2006). The Stern Review on the Economics of Climate Change. HM Treasury, London.
4. Brown T. A. & Moore M. T. (2012) Confirmatory factor analysis. In R. H. Hoyle (Ed.), Handbook of structural equation modeling. New York: Guilford Press. Pp. 361-379.
5. Akramov A. (2021). O'zbekiston iqtisodiy o'sishi va ekologik barqarorlik: Muammolar va istiqbollar. Toshkent: O'zbekiston Fanlar akademiyasi nashriyoti.
6. Stuive I. (2007) A comparison of confirmatory factor analysis methods: oblique multiple group method versus confirmatory common factor method. Unpublished dissertation, Univer. of Groningen, Groningen, The Netherlands. Retrieved from <http://irs.ub.rug.nl>
7. Бирлашган Миллатлар ташкилоти Барқарор Ривожланиш мақсадлари (SDGs) <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>.
8. Floyd F. J. & Widaman K. F. (1995). Factor analysis in the development and refinement of clinical assessment instruments. Psychological Assessment, 7, 286–299.
9. Ferrando P. J. & Lorenza-Sevo U. (2005). IRT-related factor analytic procedures for testing the equivalence of paper-and-pencil and Internet-administered questionnaires. Psychological Methods, 10, 193–205.
10. <https://www.statisticshowto.com>

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>

Yashil

IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77)

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, [@iqtisodiyot_77](https://t.me/@iqtisodiyot_77) telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

